

V predzadnji številki lanskega letnika revije Jezik in slovstvo je objavil Niko Košir podrobnosti o tem, kako se je izgubilo zadnje delo partizanskega pisatelja Boga Flandra Klusovega Jože, ki so ga domobranci v svoji podivjanosti uničili. Le malo je upanja, da bi rokopis morda le še našli v še neraziskanem sovražnikovem arhivu. Iz zbirke Blegoš imamo le dvojce črtic, pisanih z izredno toploto in prepričljivostjo, Oče in sin ter Izdajalec Tomaž, ki pa nista ohranjeni v celoti. Medtem ko manjka prvi črtici le kratek uvod, se konča druga sredi mojstrskega zapleta. Da bi dobili čim popolnejšo podobo o enem izmed najboljših del Klusovega Jože, bom dopolnil Koširjevo poročilo z opisom doslej neznanih okoliščin, ki so vplivale na nastanek Blegoša.

Casovni okvir zbirke določujejo v glavnem naslednji dogodki: Po napadu Poljanske čete na Črni vrh so čete Poljanskega bataljona zaradi prihoda II. grupe odredov z večjimi napadi začasno prenehale. Že po prihodu II. grupe pa je bil poleg manjših akcij posebno pomemben napad na Lučine; pomena tega napada so se predobro zavedali tudi Nemci, saj so morali zaradi tega potegniti vse svoje sile z Gabrške gore, kjer sta bila obkoljena dva partizanska bataljona. Že naslednje jutro se je četa premaknila na Žirovski vrh, ker pa so ga okupatorjeve enote obkolile, so se odločili, da se odpočijejo, saj so bili od neprestanih nemških hajk in lastnih akcij močno izčrpani, da se po skupinah, katerim so bili dodeljeni tudi deli I. bataljona II. grupe odredov, prebijejo na Blegoš. Po tednu dni počitka si je četa spet toliko opomogla, da je znova začela napadati v Poljanski in Selški dolini. To je bil že čas načrtnih nemških priprav na veliko ofenzivo v sami Poljanski dolini, ki naj bi uničila Poljanski bataljon, kar je bilo pričakovati zaradi vedno večje aktivnosti bataljona, pospešilo pa jo je tudi zadrževanje II. grupe odredov v Škofjeloškem pogorju, s čimer bi se ta aktivnost še povečala. Dokaz, da so nemške priprave za ofenzivo segle v drugo polovico julija, so tudi spomini Antona Peternela-Igorja,¹ v katerih le-ta med drugim pripoveduje, da je skupina desetih partizanov — med njimi je bil tudi Klusov — napadla nemške avtomobile na trebijskem mostu. Skupina se je po napadu umaknila v Žirovski vrh, se ponoči prebila pri Srednji vasi čez Soro in cesto, pri tem pa ob cesti pri Gorenji vasi naletela na nemško zasedo, ki skupine ni napadla, temveč ji pustila neoviran prehod na Blegoš, ki so ga medtem z manjšimi enotami (zasedami) že obkoljevali.

Blegoško ofenzivo je pripravil okupator spriču ovadb in izdaje in jo začel 3. avgusta. Nemci so okrog II. in III. čete Poljanskega bataljona ter voda II. grupe odredov sklenili tri obroče. Medtem ko se je II. četi in vodu II. grupe, ki je bil z II. četo, v zadnjem trenutku posrečilo obroču izogniti ter se začasno umakniti čez bivšo italijansko jugoslovansko mejo v okolico Cerkna, je padla III. četa (Poljanska) v spodnja dva obroča. Ker se četa ni mogla prebiti, se je odločila za vrh Blegoša, računajoč, da vrha sovražnik še ni zasedel; bila pa je še pred vrhom znova napadena, zato se je morala umakniti. Kamorkoli se je četa umaknila, povsod je naletela na sovražnikove zasede, le posameznikom se je posrečilo prebiti se, se poskriti po kotanjah ali po drevju, medtem ko so vsi drugi sklenili boriti se do konca. Njihovega junaškega odpora ni moglo uničiti niti avtomatsko orožje, ki ga je sovražnik uporabljal; šele potem, ko je začel napadati z minami, je mogel streti njihov odpor. V bojih je izgubil sovražnik trideset mož, izgube Poljanske čete pa so znašale štirinajst do petnajst borcev. Te številke so le skromen prikaz ofenzive, kakor nam ga je ohranilo poročilo. — Blegoška ofenziva je bila ena izmed najhujših preizkušenj gorenjskih partizanov leta 1942 in med najsilovitejšimi, ki so jih prenesle narodnoosvobodilne enote tistega leta na Slovenskem. Za marsikoga so se ti dnevi, ki so s svojo brezobzirnostjo zahtevali brezmejen napor vseh sil, po nekajdnevnem stradanju, žeji in skrajni previdnosti končali z živčnim zlomom. — Kljub načrtnim pripravam, moderni oborožitvi in veliki številčni premoči ni prinesla ofenziva Nemcem zaželenega uspeha. V tej ofenzivi je izbojevalo narodnoosvo-

bodilno gibanje na Gorenjskem spet novo veliko moralno zmago — tega so se borci takrat predobro zavedali, kar je ugotovil že Klusov. Po njegovih besedah je bil ves nemški uspeh v tem, da so se »ojeklenili naši borci in da se je še bolj poglobilo tovarišstvo teh prvih pionirjev za svobodo« (zbirka Tovariš, črtica Ofenziva).

Po pripovedovanju Lojzeta Vojeta (njegove izjave bom večkrat porabljal, saj je bil dober prijatelj Klusovega Jože, vezala pa so ju tudi sorodna leposlovna prizadevanja) se je skupina, v kateri je bil tudi Klusov, po uspelem preboju nemških obročev napotila proti Malenskem vrhu in potem dalje čez Bukov vrh in Vinharje v staro taborišče na Zlatem vrhu, kjer se je pridružila komisarju Kostju. Vso pot so jih vztrajno zasledovali Nemci, ki si jih pa zaradi precenjevanja, bili so prepričani, da sledijo večjo enoto narodnoosvobodilne vojske, niso upali napasti. Naslednjo noč jih je vodila pot čez Pasjo raven proti Črnemu vrhu, kjer so prešli nemško-italijansko mejo in po stari kurirski poti prispeli zvečer v Butajnovno ter se ustavili v hiši Jožeta Gabrovska-Zobodera, kjer je bila tudi kurirska javka. Njihov prihod v vas pa je moral nekdo opazovati in sporočiti okupatorju, kajti v zgodnjih jutranjih urah naslednjega dne so začuli od meje vpitje Nemcev in belih, zato se je skupina zaradi varnosti umaknila v bližnje grmovje. Še pred osmo so prišli v vas Nemci, zažgali Zoboderovo hišo, gospodarja pa odgnali in pozneje ubili. Skupina je potem nadaljevala pot za umikajočimi se belimi čez Koreno v štab Dolomitskega odreda, kjer so se združili z borci, ki so se že pred njimi prebili z Blegoša.

Po izjavi že omenjenega Vojeta so on, Klusov in Nande Babnik (padel 6. januarja 1943 na Lovskem brdu) sklenili kmalu po prihodu v Poljanski bataljon, da bodo pisali kroniko bojev in pohodov Poljanske čete. To pa je bil tudi eden izmed vzrokov, da se je Klusov po že uspeh prizadevanjih v pesmi posvetil skoraj samo prozi.² Tej zamisli je ostal Klusov zvest vse do odhoda v brigado, pa tudi pozneje se je vrnil k opisovanju posameznih doživetij z Gorenjske, ki so se mu zdela vredna leposlovne obdelave (zbirka Gorenjski junaki, v zbirki Tovariš črtica Ofenziva in zbirka Blegoš), le da je pozneje po prihodu v brigado, obogaten z novimi izkustvi, zamisel razširil tudi na Dolenjsko.³ Tako bi bila ta nova doživetja v brigadi le drugi del opisa življenja slovenskega človeka, ki se je z orožjem v roki postavil v bran nemškim in italijanskim okupatorjem, v trilogiji Gorenjska, Dolenjska in Osvoboditev. Toda čeprav je od vsega začetka posvečal Gorenjski največ pozornosti, še zdaleč ni izčrpal vseh zapiskov, ki si jih je ohranil iz tistih dni. Po ohranjenem delu vidimo, da se je še najbolj načrtno lotil obdelave drugega obdobja, čeprav nas razgibanost črtic z Gorenjske potrjuje v domnevi, da je bilo le-to življenje bolj bogato z izkustvi. Do tega je prišlo skrajša zaradi pomanjkanja tehnik na Gorenjskem, pozneje pa zaradi časovne odmaknjenosti teh dogodkov ter nujnejšega opisovanja življenja v brigadi.

Zamisel za zbirko Blegoš je bila po izjavi Lojzeta Vojeta Babnikova in sega v prve mesece njegovega partizanstva. Čeprav ni zbirka Blegoš strogo omejena na dni v prvi polovici avgusta 1942, so te črtice zaradi izredne umetniške dognanosti dale pečat celoti, kar je bilo v skladu s pisateljevim načrtom, da bo izdal zbirko črtic s snovjo iz življenja partizanov, ki naj pokaže napore in junaštva, s katerimi so se spoprijemali gorenjski partizani, z močnim poudarkom na prav legendarnem junaštvu blegoških borcev. Zbirko je posvetil junaškim žrtvam nemškega nasilja. — Pogovori, ki so se na pohodu v Dolomite po preboju z Blegoša pogosto sukali okrog junaških smrti posameznikov, so zbirko že tudi bolj ali manj vsebinsko zaključili. Govorili so že tudi o naslovu zbirke, ki naj bi jo po Klusovem predlogu naslovili Junaki Blegoša, po Babnikovem Krvave rože, svoj naslov pa je predlagal tudi Voje, in sicer Blegoške rože in Poljanska vstaja. Drugi dve črtici (Oče in sin, Izdajalec Tomaž), ki zajemata dogodke pred ofenzivo, sta bili verjetno vzrok, da se je Klusov odločil za širši naslov Blegoš, eno izmed črtic pa je naslovil s prvotnim naslovom zbirke, le da je oba predloga, Babnikovega in Vojetovega, združil v Blegoške krvave rože.

Po vsebini izgubljenih črtic, ki se jih spominja Voje, je Klusov pripravljal zbirko že v pozni jeseni ali pozimi 1942, najpozneje pa leta 1943, še pred odhodom iz Poljanske čete v Cankarjevo brigado, črtice pa so se pozneje izgu-

bile. Za izgubo je moral Klusov vedeti, zato se je pisanja Blegoša na Dolenjskem znova lotil, to pot po spominu, ki ni bil pri posameznih dogodkih nič manj živ kot ob prvem nastanku, umetniško pa je zbirka na novi stopnji pripovednega razvoja Klusovega močno pridobila. Po pisateljevih dnevniških zapiskih moremo drugemu nastajanju Blegoša slediti v zadnje dni njegovega življenja.

Blegoš je delo, s katerim se je Klusov z izredno ljubeznijo posebno dolgo ukvarjal in ga miselno oblikoval, preden se je odločil za novo pisanje, prepričan, da je v njem zamisel umetniško že toliko dozorela, da se je lahko loti. V kolikem času je nastala druga verzija Blegoša, ni znano. Doslej je bila že večkrat izrečena misel, da ga je pisal približno leto dni, verjetno pa je še najbližja resnici naslednja domneva: Po vsem tem, kar vemo doslej o Blegošu, bi bilo popolnoma mogoče, da je delo nastalo po reportaži o napadu na Trebnje. Moral pa se je že mnogo prej vrniti k snovi, katere rokopis je bil zanj izgubljen, jo po spominu obnavljati, dopolnjevati s posameznimi podrobnostmi in si zapisovati posebno lepo izražene misli — le tako bi držala domneva o enoletnem pisanju. Po vseh doslej znanih Flandrovih zapiskih pa bi sklepali, da je delo nastalo v krajšem časovnem razdobju, ko je črpal iz novega življenjskega tovariškega čustva ter v iskrenosti in bogati vsebini tega življenja, verjetno v mesecu dni. Tako bi sodili po Flandrovih dnevniških zapiskih, sklepali pa tudi po tem, da so vse prejšnje zbirke nastale strnjene v krajšem ali daljšem časovnem razdobju, kakor mu je dopuščalo delo, nikdar pa ni pisal dvojice ali več del hkrati, prav tako pa tudi po besedah Lojzeta Vojeta, po katerih je pisal Blegoš že za partijske konference funkcionarjev v Semiču, saj mu je nekaj črtic iz zbirke prebral, o drugih sta govorila. (Da je vzel rokopis s seboj, bi kazalo, ker ga je pisal tudi v tem času.)

Po vsem povedanem moremo sklepati, da so se črtice porajale med časom, ko dnevnik ni pisal, po napadu na Trebnje, in nastankom reportaže z istim imenom, med 23. majem, torej že v Prevolah, in odhodom na konferenco v Semič. Le-te je Vojetu tudi prebral, druge, o katerih sta prav tako govorila z Vojetom, pa so nastale po napadu brigade na Ig in Štampetov most, kakor priča dnevnik, ki ga je znova začel pisati, v četrtek 22. junija in v soboto 24. junija, ko je po lastnih besedah Blegoš tudi zaključil. Večji zastoj v pisanju je nastal le ob odhodu v XII. brigado, kamor je bil premeščen za pomočnika komisarja brigade, in ko je bil zopet premeščen v Cankarjevo brigado, ki je medtem odšla na Ig in Štampetov most in je Klusov moral za njo. Ta vrzel, edina večja med pisanjem, pa ni bila daljša od štirinajstih dni.

Po obsegu je bil Blegoš najdaljši tekst Klusovega (skoraj štirideset strani), saj je, kakor pripoveduje Niko Košir, dvajset na matrice pretipkanih strani za brošure običajnega formata obsegalo nekaj nad pol celotne zbirke.

Nadaljnji dogodki pa so preprečili, da bi delo po toliko mesecih odlašanja s pisanjem, še preden ga je nameraval natisniti, pregledal in popravil. Naslednjega dne, 25. junija, je krenila brigada v Belo krajino in dalje proti Hrvaški. Med premikom brigade je Klusov v noči med 27. in 28. junijem na poti iz Metlike proti Vukovi gorici, kot bi slutil smrt, izročil rokopis Djuru Šmicerbergerju, ki se tega takole spominja: »... Rahlo se je že svetilo, ko sva se s Klusovim Jožom spet sešla v koloni. Iz torbe je potegnil sveženj listov in mi jih dal. 'Pošlji v divizijsko tehniko in Blegoš naj dajo temu naslov. Že nekaj časa nosim s seboj napisano, sem hotel še piliti, pa kaj veš, da kje ne pozabim, ali kako drugače.' ... V štabu so pripravili pošto za divizijo. Priložil sem tudi 'Blegoš' Klusovega Joža. Njegova zadnja reportaža iz prvih dni partizanstva. 'Si odposlal?' se je pozanimal Joža, ko sva se srečala naslednji dan na poti proti Vukovi gorici in, kot se je navsezadnje izkazalo, Bosiljevu, našemu končnemu cilju. Tipanje okoli Stativ je bilo taktičnega pomena...«³ S tem pa je pojasnjeno, kako je prišel rokopis zadnjega Flandrovega spisa v divizijsko tehniko in v roke Nika Koširja.

Emil Cesar

¹ Anton Peternel-Igor, Ofenziva na Blegoš. Spomini na partizanska leta. 1949.

² Emil Cesar, Bogo Flander-Klusov Joža. Kamniški zbornik 1957, str. 176.

³ Djuro Šmicerberger, Zadnja reportaža Klusovega Jože. Vsem mrtvim in preživelim cankarjevcem v spomin. Ljubljanski dnevnik 1952, 13. september, str. 3.